

მაია კაკანაძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი,
საქართველოსა და ირანის ურთიერთობების
სამეცნიერო-ანალიტიკური ცენტრი,
საქართველო
maiakapanadze@gmail.com

ნინო კოპალიანი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი,
საქართველო
kopalianin9@gmail.com

რელიგიის გავლენა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე

II მსოფლიო ომის შემდეგ თურქეთის მთავრობამ დაიწყო მუსტაფა ქემალის დროს დაწესებული რელიგიური (ისლამური) შეზღუდვების შერბილება, რაც გამოწვეული იყო იმ დროს მსოფლიოში კომუნისტური იდეოლოგიის პოპულარულობის შიშით. თურქეთის მმართველ წრეებს სურდათ, რელიგიისგაძლიერებით, თავიდან აეცილებინათ თურქეთში კომუნისტური იდეოლოგიის გავრცელება, რადგან საბჭოთა კავშირი ამ ქვეყნის პირდაპირი მეზობელი იყო.

რელიგიური შეზღუდვების შერბილების მიზნით თურქეთის მთავრობამ ქმედითი ნაბიჯები გადადგა. კერძოდ, სკოლებში დაიწყო რელიგიის სწავლება, ამასთანავე, უნივერსიტეტებშიც გაიხსნა თეოლოგიის ფაკულტეტები, ნებაყოფლობითი გახდა მუსლიმთა წმინდა ქალაქ მექაში წასვლა და ჰაჯის შესრულება, მოხდა რელიგიური სასწავლებლების გახსნა, დაიწყო მეჩეთების მასიური მშენებლობა და ასევე უკვე არსებულის რესტავრაცია. ამოქმედდა სხვადასხვა ისლამური რელიგიური ორგანიზაცია. ამას ისიც დაემატა, რომ სეკულარული თურქეთის რესპუბლიკა გახდა რელიგიის საფუძვლებზე შექმნილი ისლამური ორგანიზაციების: „ისლამური სამყაროს ლიგისა“ (ისლ) და „ისლამური კონფერენციის ორგანიზაციის“ (იკო) წევრი ქვეყანა. თუ მანამდე თურქეთი საგარეო ასპარეზზე აშშ-სთან და ევროპის ქვეყნებთან ერთად მოქმედებდა, ამჯერად მან საგარეო-პოლიტიკური მიმართულებით დამოუკიდებელი ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო და აღნიშნულ ორგანიზაციებში გაწევრიანებით თავის

ისლამურ იდენტობას გაუსვა ხაზი.

ყოველივე ამან გამოიწვია ისლამურ ორგანიზაციებში თურქეთის როლის გაძლიერება და ამ ორგანიზაციების პოზიციების განმტკიცება თურქეთში, რაც გამოვლინდა 1970 წლის 26 იანვარს, პირველად თურქეთის ისტორიაში, პროისლამური „ეროვნული წესრიგის პარტიის“ (Millî Nizam Partisi) დაარსების დაგვირგვინებით, რომელსაც სათავეში ნეჯმეთინ ერბაქანი ჩაუდგა.

ახლად დაარსებული პარტიის პოლიტიკური ხაზი ძირითადად სეკულარიზმის კრიტიკაზე გადიოდა, რაც ამ პარტიის დახურვის და აკრძალვის მიზეზი გახდა. პარტიის ლიდერი ნეჯმეთინ ერბაქანი კი დააპატიმრეს.

მიუხედავად პროისლამური იდეოლოგიის მექონე პარტიების შევიწროებისა, ისინი მაინც ახერხებდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიების ჩამოყალიბებას და რელიგიურ საკითხებზე აპელირებით საზოგადოების ყურადღების მიპყრობას.¹ ამის დამადასტურებელია ის ფაქტი, რომ 1995 წლის 24 დეკემბერს ჩატარებულ საპარლამენტო არჩევნებში პროისლამურმა „კეთილდღეობის პარტიამ“ (Refah Partisi) ყველაზე მეტი ხმა მიიღო. ხელისუფლებაში მოვიდა კოალიციური მთავრობა ერბაქანის მეთაურობით.

ნ. ერბაქანი თავისი პრემიერ-მინისტრობის მცირე პერიოდში აქტიურად უჭერდა მხარს ყოველდღიურ ცხოვრებაში რელიგიური რიტუალების შემოღებას და მის სავალდებულოდ გახდომას, როგორც არის: დღეში ხუთჯერ ლოცვა, ქალებისათვის ჩადრის ტარება და ა.შ. მისი პარტიის ინიციატივით მოხდა საერო და სასულიერო უნივერსიტეტების დიპლომების გათანაბრება, რაც ამ უნივერსიტეტების კურსდამთავრებულებს თანაბარ შესაძლებლობას აძლევდათ ემუშავათ სხვადასხვა სახელმწიფო დაწესებულებაში. ასევე, ის ამ პოსტზე მუშაობის პერიოდში დაინტერესებული იყო მუსლიმურ ქვეყნებთან უფრო მჭიდრო ურთიერთობის დამყარებით. ამ მიზნით, ერბაქანის ინიციატივით, ქალაქ სტამბოლში ჩატარდა ისლამური ქვეყნების კონფერენცია, სადაც განიხილეს გაეროს მსგავსი ისლამური ქვეყნების ორგანიზაციის შექმნის შესაძლებლობები. მომდევნო შეხვედრა 1998 წლის შემოდგომაზე ჩაინიშნა, მაგრამ თურქეთში შექმნილი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, აღნიშნული შეხვედრა ვეღარ შედგა. 1998 წლის 16 იანვარს საკონსტიტუციო სასამართლომ კეთილდღეობის პარტია გაუქმებულად გამოაცხადა, ხოლო ერბაქანს მომდევნო არჩევნებში მონაწილეობის მიღება აუკრძალა.

2002 წლის საპარლამენტო არჩევნებში ხმების უმრავლესობა მიიღო „სამართლიანობისა და განვითარების პარტია“ (სგპ) (Adalet

¹ სვანიძე მ., „თურქეთის ისტორია“, გამომცემლობა, „არტანუჯი“, თბილისი, 2007, გვ. 528-530.

ve Kalkınma Patisi-AKP) რეჯეფ თაიფ ერდოღანის ხელმძღვანელობით, რომელიც გამოირჩეოდა ზომიერი ისლამური რიტორიკით და ამავე დროს, პრიორიტეტად ევროკავშირში გაწევრიანებას ისახავდა მიზნად.

ერდოღანის მმართველობის პირველ ეტაპზე, მართლაც გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები ევროკავშირთან დაახლოების გზაზე. 2003-2004 წლებში თურქეთის მეჯლისმა 261 ახალი კანონი მიიღო, რომელიც ეხებოდა სიკვდილით დასჯის გაუქმებას, სასამართლოს სისტემის რეფორმირებას, სიტყვისა და პრესის თავისუფლებას, რელიგიის თავისუფლებას, გენდერულ თანასწორობას, რელიგიური და ეთნიკური უმცირესობების უფლებების დაცვას და ა.შ., ასევე თურქეთის კონსტიტუცია მოვიდა ევროკავშირის მოთხოვნებთან შესაბამისობაში.¹

კანონში შესული ცვლილებების მიუხედავად, თურქეთში მსჯელობის საგანი არის რელიგიის თავისუფლების საკითხი, ვინაიდან კანონი და პრაქტიკა ხშირად ერთმანეთს არ ემთხვევა. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ნორვეგიის ჰეკსინკის კომიტეტის 2013 წლის მოხსენება, რომელიც ეძღვნება თურქეთში რელიგიის და რწმენის თავისუფლების საკითხებს.² მოხსენებაში გამახვილებულია ყურადღება რელიგიურ საქმეთა სამმართველოს (Diyamet İşleri Başkanlığı) საქმიანობაზე, რომლის ძირითადი ფუნქცია არის მეჩეთების (89.817 რეგისტრირებული მეჩეთი)³, იმამების, მუეძინების, ყურანის მასწავლებლების, მუფთების და სხვა (სულ 138.458) რელიგიური პერსონალის საქმეების ადმინისტრირება, რომელიც სახელმწიფოს ცენტრალური ბიუჯეტიდან ფინანსდება და ბევრ სხვა სამინისტროს ბიუჯეტს აღემატება.⁴ აღნიშნული სამმართველო, თურქეთის კონსტიტუციაში შესული ცვლილებების მიხედვით, 2018 წლიდან პრეზიდენტის წინაშე არის ვალდებული და ძირითადად კურირებს ისლამის სუნიტურ მიმართულებას. სამმართველო ასევე ყურადღებას აქცევს საზღვარგარეთ მცხოვრებ თურქებს. კერძოდ, მათი იმამები წარგზავნილი არიან სხვადასხვა ქვეყნის მეჩეთში, სამმართველოს საქმიანობის გაფართოების მიზნით. ჯერ კიდევ 1975 წლის 13 მარტს დაარსდა თურქეთის რელიგიის ფონდი, რომლის საქმიანობის ძირითადი მიმართულება არის განათლება. ფონდის დაქვემდებარებაშია რელიგიური სასწავლებლები, ასევე იგი ეწევა მთარგმნელობით და სამეცნიერო საქმიანობას. ფონდს გამოცემული აქვს

1 სანიკიძე გ., ალასანია გ., გელოვანი ნ., „ახლო აღმოსავლეთის ისტორია“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011, გვ. 384-386.

2 ალასანი გ., „სახელმწიფოს და რელიგიის ურთიერთობა თურქეთის რესპუბლიკაში“, აღმოსავლეთმცოდნეობა, N4, თბილისი, 2015, გვ. 211.

3 Türkiye’de Toplam Kaç Cami Var? 2023 il Cami Sayısı, www.milliyet.com.tr/ .

4 შენიშვნა: რელიგიურ საქმეთა სამმართველოს 2023 წლის ბიუჯეტი შეადგენს 16 მილიარდ ლირას.

ისლამის ენციკლოპედია (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), რომელიც შედგება 46 ტომისაგან.¹

აქედან გამომდინარე, ერთი მხრივ, თურქეთს, როგორც სეკულარულ სახელმწიფოს, საკანონმდებლო დონზე აღიარებული აქვს კანონის წინაშე თანასწორუფლებიანობა ენის, რასის, სქესის, პოლიტიკური და ფილოსოფიური შეხედულების, რელიგიის, სექტის და სხვა მსგავსი ნიშნების განურჩევლად.² მეორე მხრივ, ისლამი, კერძოდ, სუნიტური მიმართულება, დაქვემდებარებული არის სახელმწიფოს უშუალო ზედამხედველობას. ხოლო, დანარჩენი რელიგიური უმცირესობების საკითხები რეგულირდება კანონით უმცირესობათა შესახებ.

ევროკავშირი ხშირად მოუწოდებს თურქეთს დაიცვას რელიგიური და ეთნიკური უმცირესობების უფლებები. ევროკავშირმა, 2013 წლის გეზის პარკის მოვლენები, 2016 წლის 15 ივლისის არშემდგარი გადატრიალების შემდგომი დაპატიმრებები, საპრეზიდენტო მმართველობის სისტემაზე გადასვლა, დემოკრატიის უკანდახევად შეაფასა და თურქეთს ფინანსური დახმარება შეუჩერა. 2019 წლის მარტში კი ევროპარლამენტმა თურქეთის ევროკავშირში განევრინებაზე დაწყებული პროცედურების შეჩერების რეკომენდაცია გასცა.

თავის მხრივ, ერდოღანმაც გამოთქვა პრეტენზიები დასავლეთის მიმართ და ისინი ორმაგ სტანდარტში დაადანაშაულა. პრეზიდენტ ერდოღანისთვის მიუღებელია FETÖ- ს³ წარმომადგენლებისთვის ევროპაში თავშესაფრის მიცემა და მან მათი გადმოცემა მოითხოვა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ევროპასთან ურთიერთობების გადხედვით დაიშუქრა და შესაძლებლადაც კი მიიჩნია რეფერენდუმზე გაეტანა კითხვა: სურს თუ არა თურქ ხალხს ევროკავშირში განევრინება, და ეს ხდება იმ დროს, როდესაც თურქეთის სწრაფი ისლამიზაციის ფონზე მოსახლეობაში მცირდება ევროკავშირში განევრინების მომხრეთა რაოდენობა.⁴

თურქეთს იმავე საკითხებზე ურთიერთობები დაეძაბა აშშ-სთანაც, რადგან დღემდე უშედეგოდ ითხოვს ფეთჰულა გიულენის ექ-

1 თურქეთის რელიგიის ფონდის ოფიციალური ვებსაიტი, www.tdv.org/tr-TR/.

2 შენიშვნა: თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის მუხლი 10. „ენის, რასის, ფერის, სქესის, პოლიტიკური და ფილოსოფიური შეხედულებების, რელიგიის, სექტის და სხვა მსგავსი ნიშნების განურჩევლად, კანონის წინაშე ყველა თანასწორუფლებიანია.“

3 შენიშვნა: FETÖ - (Fetullahçı Terör Örgütü) თურქეთის მთავრობის მიერ აღიარებულია ტერორისტულ ორგანიზაციად, ხოლო მისი ლიდერი ფეთჰულაჰ გიულენი, რომელიც აშშ-ს აფარებს თავს, იძებნება წითელი ცირკულარით. მას ბრალად ედება 2016 წლის 15 ივლისს თურქეთში გადატრიალების მოწყობის მცდელობა და პარალელური სახელმწიფოს სტრუქტურის ჩამოყალიბება.

4 თექთურმანიძე ნ., „ისლამური და რესპუბლიკური პრინციპების გავლენა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე ერდოღანის მმართველობის პერიოდში“, ევოპულ-ქართული ინსტიტუტი, 2021 წლის 1 თებერვალი, www.egi.ge/ka.

სტრადირებას, რომელიც უკვე დიდი ხანია აშშ-ს აფარებს თავს.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთ-აშშ-ს ურთიერთობების „გაციება“ უფრო ადრეული პერიოდიდან დაიწყო, როდესაც თურქეთის მეჭლისმა უარი განაცხადა ერაყის ოპერაციაში მონაწილეობის თაობაზე, შემდეგ კი, 2017 წელს, თურქეთი ირანთან ერთად წინ აღუდგა ერაყის ქურთისტანის დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. შემდეგი უთანხმოება მოყვა ირანის საკითხს. გაირკვა, რომ ეკონომიკური სანქციების მიუხედავად, თურქული ბანკი (Halk Bankasi) ფარულად თანამშრომლობდა ირანის მთავრობასთან. ასევე, უთანხმოების მიზეზი გახდა დასავლეთის მიერ მხარდაჭერილი სირიაში მოქმედი ქურთული დაჯგუფება YPG (სახალხო თავდაცვის ნაწილები), რომელსაც თურქეთი ტერორისტულ ორგანიზაციად მიიჩნევს. თურქეთსა და აშშ-ს შორის უთანხმოების საგანი იყო აგრეთვე 2016-17 წლებში S-400-ის ტიპის სარაკეტო თავდაცვითი სისტემის შეძენა. ვაშინგტონმა დაგმო თურქეთის ეს ნაბიჯი და მას სანქციები დაუწესა. თურქეთმა მწვავედ გააპროტესტა 2019 წლის 12 დეკემბერს აშშ-ს წარმომადგენელთა პალატის მიერ ე.წ. „სომეხთა გენოციდის“ აღიარება.¹

ზემოთ აღნიშნული უთანხმოების მიუხედავად, ნაკლებად მოსალოდნელია თურქეთის დისტანცირება დასავლეთისაგან: თურქეთი მაინც რჩება აშშ-ისთვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სტრატეგიულ პარტნიორად, როგორც ნატოს ფორმატში, ასევე ორმხრივი ურთიერთობის ფორმატშიც. გეოპოლიტიკური რეალობა და რუსეთის ფაქტორი განაპირობებს თურქეთისა და აშშ-ს ურთიერთობების შენარჩუნებას სტრატეგიულ დონეზე.

თურქეთი მუდმივად აკრიტიკებს ისრაელს და აშშ-ს პალესტინასთან დაკავშირებით. თურქეთ-ისრაელის ურთიერთობები განსაკუთრებით 2010 წელს დაიძაბა, როდესაც ღაზას სექტორისკენ მიმავალ ჰუმანიტარული დახმარებით დატვირთულ თურქულ გემს „Mavi Marmara“-ს ნეიტრალურ წყლებში ისრაელმა ცეცხლი გაუხსნა. სროლის შედეგად 9 თურქი აქტივისტი ადგილზე დაიღუპა, ხოლო 50-ზე მეტი დაიჭრა.² თურქეთს აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით უმწვავესი რეაქცია ჰქონდა. ანკარამ ისრაელიდან თავისი ელჩი უკან გაიწვია და დიპლომატიური ურთიერთობები მინიმალურ დონეზე დაიყვანა. მხოლოდ 2016 წლის ივნისში მოხერხდა მათ შორის დიპლომატიური ურთიერთობების გაუმჯობესება, რომელიც დიდხანს არ გაგრძელდა. 2017 წლის დეკემბერში, აშშ-ს პრეზიდენტის, ტრამპის განცხადებამ ისრაელის დედაქალაქად იერუსალიმის გამოცხადების და საელჩოს იერუსალიმში გადატანის შესახებ

1 ბაკურაძე ს., „თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ორიენტირები ცივი ომის შემდგომ პერიოდში“, კავკასიის სახლი, თბილისი, 2020, გვ. 8 www.regional-dialogue.com/.

2 Mavi Marmara saldırısının üzerinden 11 yıl geçti, www.aa.com.tr/tr.

მუსლიმურ სამყაროში დიდი ვნებათაღელვა გამოიწვია. თურქეთი, რომელიც იმ დროს ისლამური თანამშრომლობის ორგანიზაციის თავმჯდომარე ქვეყანა იყო, პრეზიდენტ ერდოღანის ინიციატივით, 2017 წლის 13 დეკემბერს, მონვეულ იქნა მე-6 რიგგარეშე სხდომა, სადაც მკაცრად იქნა დაგმობილი ვაშინგტონის ეს გადაწყვეტილება. ხოლო თურქეთმა, 2018 წლის მაისში, ანკარაში კონსულტაციებისთვის ელჩი გამოიწვია ისრაელიდან და დიპლომატიური ურთიერთობები დროებითი რწმუნებულის დონეზე დატოვა, ვიდრე 2022 წლის სექტემბრამდე, რომელსაც მანამდე ისრაელსა და თურქეთს შორის მაღალი დონის შეხვედრები უძლოდა წინ.¹ თურქეთსა და ისრაელს შორის დიპლომატიური ურთიერთობები ამჟამად მიმდინარე ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის დროსაც დაიძაბა. ისე, როგორც წინა წლებში, ერდოღანმა ახლაც პალესტინელების მხარე დაიჭირა. იმან მოუწოდა ისრაელს, შეწყვიტოს მშვიდობიანი [პალესტინელების] ხოცვა-ჟლეტა. უფრო მეტიც, მან ჰამასის ქმედებებიც გაამართლა და განაცხადა, რომ ის არ არის ტერორისტული ორგანიზაცია. ამას გარდა, პრეზიდენტი ერდოღანი აშშ-საც მოუწოდებს, რომ მხარი არ დაუჭიროს ისრაელს პალესტინელი ხალხის განადგურებაში. თვით თურქეთშიც კი გაიმართა პალესტინელების მხარდამჭერი გამოსვლები. ისინი პროტესტის ნიშნად ინჯირლიკის სამხედრო ბაზასთანაც მივიდნენ და მასში შეღწევა სცადეს. პოლიციამ ხალხის შეჩერება ძლივს შეძლო. ყოველივე ამას მოჰყვა თურქეთ-ისრაელს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების კიდევ ერთხელ გაცივება - ისრაელმა თურქეთიდან თავისი ელჩი გაიწვია.

მეორე ფაქტორი, რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა რელიგიური თვალსაზრისით თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე ახლო აღმოსავლეთში, იყო არაბული გაზაფხული, კერძოდ, ეგვიპტის რევოლუცია. თურქეთის მთავრობამ პრეზიდენტ ერდოღანის მეთაურობით თავიდანვე კარგი ურთიერთობები დაამყარა ხელისუფლებაში ახალმოსულ „მუსლიმ ძმებთან“ და მის წარმომადგენელ პრეზიდენტ მოჰამედ მორსისთან, რომელთანაც რელიგიური და იდეოლოგიური თანხვედრა ჰქონდა. თურქეთისათვის მნიშვნელოვანი იყო თავის გეოპოლიტიკურ ბანაკში ეგვიპტის შეყვანა, რომელიც რეგიონში გამოირჩევა მრავალრიცხოვანი მოსახლეობით, ძლიერი ჯარით და საგარეო გავლენებით.

ეს ურთიერთობა დიდხანს არ გაგრძელდა, რადგან 2013 წლის 3 ივლისს, ეგვიპტის სამხედრო ელიტამ პრეზიდენტი მორსი ხელისუფლებას ჩამოაშორა და ქვეყნის დროებით მმართველად სამხედრო მაღალჩინოსანი აბდელ ფატაჰ ელ-სისი დაინიშნა. ეგვიპტის ახალ მთავრობას მხარი დაუჭირა საუდის არაბეთმა, რომელიც რე-

1 Türkiye ve İsrail'den ilişkileri normalleştirme kararı: Büyükelçiler 4 yıl sonra yeniden atanacak, www.bbc.com/turkce.

გიონში „მუსლიმი ძმების“ გავლენების გაძლიერებით უკმაყოფილო იყო. ეგვიპტეში განვითარებულმა მოვლენებმა თურქეთის გაღიზიანება გამოიწვია. მან არ აღიარა ახალი მთავრობა და თავისი ელჩი კონსულტაციებისთვის ანკარაში დაიბარა, ხოლო დიპლომატიური ურთიერთობები ეგვიპტესთან დროებითი რწმუნებულის დონეზე შეინარჩუნა.¹

ბოლო პერიოდში ამ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობების გაუმჯობესების ტენდენცია შეინიშნება. 2022 წლის 1 ივლისს ანკარამ კაიროში თავისი ელჩი გააგზავნა. ხოლო მოგვიანებით, თურქეთის და ეგვიპტის ლიდერების შეხვედრაპირველად, 2022 წლის ნოემბერში, კატარში ფეხბურთის მსოფლიო ჩემპიონატის გახსნის ცერემონიაზე შედგა, რაც ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების გაუმჯობესების გზაზე, ცალსახად, წინ გადადგმული ნაბიჯია.²

თურქეთი თავის საგარეო პოლიტიკაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ბალკანეთის ქვეყნებს, რომლებთანაც ურთიერთობებს ავითარებს საერთო ისტორიული წარსულის, კულტურისა და რელიგიური ფაქტორების გამოყენებით. თურქეთი თავისი რბილი ძალით და სახალხო დიპლომატიის გამოყენებით ცდილობს შეიქმნას დადებითი იმიჯი, რათა ამ რეგიონში შესაძლო პოლიტიკური ცვლილებების შემთხვევაში დარჩეს მნიშვნელოვან აქტორად. ის ბალკანეთის ქვეყნებს მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს განათლების სფეროში სხვადასხვა პროგრამის შეთავაზებით, როგორც არის საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო სტიპენდიები. ამ პროგრამების მხარდაჭერით ასობით ბალკანელი სტუდენტი სწავლობს თურქეთის სხვადასხვა უნივერსიტეტში. თურქეთის დაფინანსებით ბოსნია-ჰერცეგოვინასა და მაკედონიაში ორი უნივერსიტეტი წარმატებით ფუნქციონირებს. ასევე, ბალკანეთში ფუნქციონირებს „თურქული მარიფის ფონდი“ და „იუნუს ემრეს ინსტიტუტი“, რომელთა ძირითადი საქმიანობა არის თურქული ენისა და კულტურის გაცნობა. ბოსნია-ჰერცეგოვინის სამ რეგიონში, დაწყებით და საშუალო კლასებში, თურქული ენა ისწავლება როგორც არჩევითი კურსი. თურქეთი აქტიურად თანამშრომლობს ბალკანეთის ქვეყნებში მოქმედ რელიგიურ ორგანიზაციებთან. თურქეთი უზრუნველყოფს ამ ორგანიზაციების ფინანსური და ადმინისტრაციული საკითხების მოგვარებას. რა თქმა უნდა, თურქეთი განსაკუთრებულ ყურადღებას მუსლიმურ თემს აქცევს, თუმცა ითვალისწინებს რა ბალკანეთის მულტიკულტურულობას და მრავალეთნიკურობას, ის მსგავს საკითხებს ძალიან სიფრთხილით და ყურადღებით ეკიდება.³

1 ბატაშვილი დ., „როგორ ახორციელებს თურქეთი თავის ახალ გეოსტრატეგიას: მონახაზი, ექვერტის აზრი, საქართველოს სტრატეგიისა და ურთიერთობათა კვლევის ცენტრი, 2017, გვ. 11, www.gfsis.org.ge/ .

2 Türkiye – Mısır Siyasi İlişkileri, www.mfa.gov.tr/ .

3 Mehmet Uğur Ekinci, „Türkiye-Balkanlar İlişkisi“, Analiz, SETA, sayı:204, Mayıs 2017, გვ. 11-

ისლამიზაციისკენ კიდევ ერთი გადადგმული ნაბიჯი იყო სტამბულში ქრისტიანული მემკვიდრეობის ისტორიული ძეგლის აია სოფიას მოქმედ მეჩეთად გადაკეთება და იქ მუსლიმი მლოცველების მიღება. აია სოფია ათათურქის დროიდან მოყოლებული ქრისტიანული მემკვიდრეობის მუზეუმად იყო გამოცხადებული და ერთგვარი „ცივილიზაციების გამაერთიანებელი“ სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა მინიჭებული. ერდოღანის გადაწყვეტილებას, აია სოფიას კვლავ მუსლიმი მლოცველებისათვის გახსნის შესახებ, მძიმე რეაქციები მოჰყვა, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე ქვეყნის გარეთაც. ოპოზიციამ ეს გადაწყვეტილება შეაფასა, როგორც პოლიტიკურად უპასუხისმგებლო და სარისკო. ხოლო ევროკავშირის ქვეყნებმა და აშშ-მ განცხადებები გაავრცელეს, სადაც ნათქვამი იყო, რომ აღნიშნული გადაწყვეტილებით დამნუხრებულები და იმედგაცრუებულები არიან. საბერძნეთმა კი ამ გადაწყვეტილებას პროვოკაციული უწოდა.¹

მიგვაჩნია, რომ ერდოღანის ეს გადაწყვეტილება ქვეყანაში ისლამისთვის უფრო მეტი როლის მინიჭების ტენდენციას უსვამს ხაზს. ამით ათათურქის პრინციპებიდან ნელ-ნელა ხდება დაშორება. ჩვენი აზრით, ეს შემთხვევა ერთი კონკრეტული ისტორიული ძეგლის მაგალითზე კი არ უნდა განვიხილოთ, არამედ ის უფრო ფართო ქრილში უნდა დავინახოთ, როგორც დასავლეთთან ურთიერთობის ერთგვარი ფორმა. ერდოღანს ამ ნაბიჯით სურს შეახსენოს დასავლეთს, რომ თურქეთი ძლიერი სუვერენული ისლამური სახელმწიფოა და იმოქმედებს თავისი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ერდოღანი თავისი ლიდერობის პირველ ეტაპზე დასავლეთის კეთილგანწყობის მოპოვებას ცდილობდა, რადგან ქვეყანაში სამხედრო და სეკულარული ელიტა ჯერ კიდევ ძლიერ პოზიციებს ინარჩუნებდა და მმართველი-სამართლიანობისა და განვითარების პარტიისათვის საფრთხეს წარმოადგენდა. ხოლო, 2010 წლიდან, როდესაც მმართველმა პარტიამ გაიმყარა პოზიციები, დაიწყო დასავლეთთან ურთიერთობის ახალი ეტაპი, რაც ნაკარნახევი იყო თურქეთის სურვილით, გამხდარიყო რეგიონული ლიდერი თავისი რელიგიური და კულტურული ასპექტების გათვალისწინებით. ამან კი დასავლეთთან გარკვეულ საკითხებზე უთანხმოება გამოიწვია. პირველი საკითხი, რაც თურქეთის და აშშ-ს შორის უთანხმოების მიზეზი გახდა, იყო ერაყის პრობლემა, ქურთების საკითხი და თურქეთ-ირანის ურთიერთობები. მოგვიანებით ამას დაემატა რეგიონში განვითარებული მოვლენები, როგორც იყო არაბული გაზაფხული და „მუსლიმი ძმების“ ჩამოშორება

12, www.setav.org

1 Uluslararası Toplumun Ayasofya Tepkisi, www.dw.com/tr.

ეგვიპტეში ხელისუფლებისგან, სირიის სამოქალაქო ომი, პალესტინა-ისრაელის კონფლიქტი და იერუსალიმის საკითხი, რუსული სარაკეტო სისტემა S-400-ის შესყიდვა.¹ ხოლო ძირეული გარდატეხა დასავლეთთან ურთიერთობაში 2016 წლის 15 ივლისის არშემდგარი სამხედრო გადატრიალების შემდეგ მოხდა, როდესაც ერდოღანმა დასავლეთი ორმაგ სტანდარტებში და ტერორისტებთან თანამშრომლობაში დაადანაშაულა.

მმართველი პარტია (AKP) თურქეთის საგარეო პოლიტიკის წარმართვაში აქტიურად იყენებს „რბილი ძალის“ ისეთ კომპონენტებს, როგორც არის კულტურა და რელიგია. საზღვარგარეთ წარმოდგენილი თურქული ორგანიზაციები TIKA და იუნეს ემრეს ინსტიტუტი აქტიურად არის ჩართული საზღვარგარეთ, თურქული კულტურის პოპულარიზაციის საქმეში.

დასკვნა. თურქეთი, ერთი მხრივ, ცდილობს მოიხრგოს რეგიონული ლიდერის როლი და დაიცვას თავისი ეროვნული ინტერესები, რისთვისაც არ ერიდება დასავლეთთან კონფრონტაციას. მეორე მხრივ კი, რბილი ძალის გამოყენებით ცდილობს რეგიონის ქვეყნებთან დაამყაროს მჭიდრო ურთიერთობები.

დამონელებანი

სვანიძე მ., „თურქეთის ისტორია“, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი, 2007.

სანიკიძე გ., ალასანია გ., გელოვანი ნ., „ახლო აღმოსავლეთის ისტორია“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011.

ალასანია გ., „სახელმწიფოს და რელიგიის ურთიერთობა თურქეთის რესპუბლიკაში“, აღმოსავლეთმცოდნეობა, N4, თბილისი, 2015.

Türkiye’de Toplam Kaç Cami Var? 2023 İl Cami Sayısı, www.milliyet.com.tr/ გადამონმებულისა: 01.06.2023.

თურქეთის რელიგიის ფონდის ოფიციალური ვებსაიტი, www.tdv.org/tr-TR/ გადამონმებულისა: 02.06.2023.

ბაკურაძე ს., „თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ორიენტირები ცივი ომის შემდგომ პერიოდში“, კავკასიის სახლი, თბილისი, 2020, www.regional-dialogue.com/ გადამონმებულისა 04.05.2023.

Mavi Marmara saldırısının üzerinden 11 yıl geçti, www.aa.com.tr/tr გადამონმებულისა: 04.05.2023.

Türkiye ve İsrail’den ilişkileri normalleştirme kararı: Büyükelçiler 4 yıl sonra yeniden atanacak, www.bbc.com/turkc გადამონმებულისა: 04.06.2023.

ბატიაშვილი დ., „როგორ ახორციელებს თურქეთი თავის ახალ გეოს-

¹ ერდოღანი ოსმალეთის იმპერიის სადარაკოზე, www.amerikishma.com/

ტრატეგიას: მონახაზი, ექსპერტის აზრი, საქართველოს სტრატეგიისა და ურთიერთობათა კვლევის ცენტრი, 2017, www.gfsis.org.ge/ გადამონმებულია: 04.06.2023.

58 Türkiye – Mısır Siyasi İlişkileri, www.mfa.gov.tr/ გადამონმებულია: 04.06.2023.

ერდოღანი ოსმალეთის იმპერიის სადარაჯოზე, www.amerikishma.com/ გადამონმებულია: 05.06.2023.